

rile din centre urbane ca Suceava, poate datorită folosirii mlinii de lucru țărănești la cetate sau ca urmare a pătrunderii la orașe a unor elemente de la sate.

În sfârșit, concluziile subliniază permanent afilierea ceramicii moldovene la aria largă a culturii central europene, definindu-se astfel implicit și gradul înalt de civilizație medievală din Moldova.

Un bogat material ilustrativ, circa 60 de planșe, este grupat la sfârșitul lucrării.

Dincolo de observațiile pe care parcurgerea unei asemenea realizări le implică, lucrarea

prezentată are deosebitul merit de a pune la dispoziția cercetărilor viitoare un amplu material arheologic clasat și interpretat. Rămâne ca sinteze de viitor să completeze imaginea asupra acestei laturi a civilizației medievale românești și pentru Țara Românească și Transilvania, pe măsura studierii și publicării așezărilor cercetate sau nou descoperite.

Victor Eskenasy

VASILE NEAMȚU, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, București, Editura Academiei, „Bibliotheca Historica Romaniae”, nr. 52 (Section d'histoire économique, nr. 7), 1975, 270 p., 52 fig. în text

Cartea publicată de profesorul ieșean Vasile Neamțu are meritul esențial de a alinia istoriografia românească, într-o formă sintetică și modernă, la frontul tot mai insistentelor cercetări istorice europene privind vastul domeniu al tehnologiilor medievale. Apariția ei a fost pregătită în ultimele două-trei decenii de numeroase publicații de documente de categorii diverse — în primul rând documente arheologice —, ca și de o serie de studii parțiale referitoare la aspecte particulare ale agriculturii medievale românești, întocmite de pe pozițiile materialismului istoric. Printre aceste publicații și studii, cele datorate autorului cărții de care ne ocupăm se află pe un loc de frunte.

În condițiile speciale ale studierii începuturilor istoriei medievale românești, pentru care dispunem de un număr foarte mic de izvoare scrise și pentru care, sub aspectul particularităților vieții economice, s-au emis opinii foarte diverse și uneori contradictorii, lucrarea pe care și-a propus-o și a realizat-o V. Neamțu reprezintă o contribuție cu o valoare pe care nu o putem sublinia îndeajuns. Aceasta cu atât mai mult cu cât avem de a face cu o sinteză care coboară în sfera analizei riguroase și a datărilor strânse, specifice disciplinei istorice și documentelor scrise sau arheologice, puncte mai vechi de vedere exprimate asupra acestui subiect de către cercetători din domeniul etnografiei, a sociologiei, lingvisticii sau a altor discipline ale căror încheieri au rămas în sfera ipotezelor tocmai datorită imposibilității de a da date a informațiilor folosite. Fără a nega rolul pe care îl au în această direcție cercetările întreprinse cu metodele specifice etnografiei și folclorului, sociologiei sau lingvisticii, mai ales atunci când este vorba de cercetări inter-

disciplinare, nu trebuie totuși uitat că pentru epoci mai vechi de ultimele două-trei secole, principalul cuvânt în problemele generale ale istoriei agriculturii și, în mod special, în cele ale evoluției tehnicilor agricole aparține investigației bazate pe documente de arhivă sau pe mărturii arheologice.

Această poziție în aprecierea locului istoriei în cercetarea problemei este evidențiat de autor chiar în partea introductivă a volumului (p. 10–26) în care se trece în revistă bibliografia românească referitoare la istoricul cercetărilor. Tot aici sînt amintite și principalele lucrări străine, în special din țările învecinate, cu implicații asupra cunoașterii dezvoltării economiei agricole pe teritoriul României.

Așa cum este și firesc, un capitol special al volumului este rezervat condițiilor fizico-geografice și demografice, considerate pe bună dreptate a avea un rol foarte important în determinarea evoluției specifice a agriculturii românești. Sînt aduse tot aici în discuție, poate în mod prea succint, aspecte legate de factorii de istorie social-politică. Alături de preocupările privind calitatea solurilor, particularitățile microzonale ale climatului sau regimul precipitațiilor, trebuie subliniată în cercarea lui V. Neamțu de a reconstitui, în măsura în care izvoarele scrise și în special relatările călătorilor o permit, modificările așa-numitului „peisaj vegetal”. Am adăuga totuși precizarea că, grație ultimelor două-trei decenii de săpături arheologice, știm astăzi că nivelul general al apelor și al pinzelor freactice din vecinătatea cursurilor importante de apă a crescut în ultimul mileniu cu valori cuprinse între 0,50 și 1 m, paralel cu dispariția, datorită despăduririlor, a unor întinse zone mlăștinoase și umede. Pe de altă parte, analizele palinologice care au început

să cunoască și la noi în țară preocupări mai susținute, ar fi meritat măcar o mențiune a autorului. Este de așteptat ca prin ajutorul unor asemenea discipline ajutoare, proprii metodelor moderne de cercetare, să se producă în viitorul apropiat progrese importante în cunoașterea problemei.

Cu cel de-al treilea capitol se intră în miezul subiectului cărții. Sunt prezentate aici pe rând principalele unelte agricole, urmările în evoluția lor tipologică și tehnologică, din perioada comunei primitive sau din antichitate și pînă în epoca modernă. Pentru fiecare unealtă sau tip de unealtă sînt puse în discuție atît izvoarele românești — descoperiri arheologice, informații iconografice, documente etnografice —, cît și acelea străine invocate în literatura de specialitate.

Locul principal revine desigur plugului și uneltelor înrudite acestuia (p. 44—156), pe care autorul le include sub termenul generic de „instrumente de arat”. Autorul face analize de detaliu a părților metalice componente ale diferitelor tipuri de pluguri și propune clasificări care oglindesc, în unele cazuri, puncte de vedere originale, dar care în toate cazurile atestă o aprofundată cunoaștere a materialului și a tehnicilor agricole. Tipurile de plug primitiv sau evoluat sînt reconstituite pe temeiul particularităților pieselor componente. V. Neamțu constată că plugurile cu brăzdar asimetric sînt atestate pe teritoriul României, începînd cu secolul al X-lea e.n., în același timp cu apariția lor în spațiul mai larg al răsăritului și centrului european și pune fenomenul în legătură cu etapa de progrese generale economice și sociale de la sfîrșitul mileniului I (p. 73 și *passim*).

Desigur că reconstituirile permise de stadiul actual al informației constau în primul rînd din analize calitative, întemeiate pe piese izolate și mai puțin în analize cantitative care ar avea greutatea necesară pentru extinderea, la scara întregii societăți, a concluziilor privind stadiile succesive de dezvoltare a tehnicilor agricole și randamentele realizate de această ramură a economiei în etapele mai timpurii ale evului mediu. Putem deocamdată presupune că în spatele progreselor calitative, ogîndite de piese izolate, se află acumulări treptate realizate în domeniul creșterilor cantitative. Dar pe un teritoriu cu un relief atît de variat cum este acela al României, chiar dacă limităm discuția la spațiul extracarpatice ne interesează, în special pentru perioada secolelor X—XIV, măsura în care descoperirile provenind din zonele de cîmpie sînt valabile și pentru regiunile submontane sau pentru depresiunile subcarpatice. În aceste din urmă zone a existat în anumite perioade o concentrație demografică care stă la începuturile vieții statale românești și sîntem încă departe de o cunoaștere satisfacă-

toare a locului ocupat de cultivarea pămîntului în ansamblul vieții economice din perioada la care ne referim.

Celelalte unelte agricole — grapa, sapa, secera, coasa, hîrlețul etc. — se bucură la rîndul lor, în cuprinsul aceluiași capitol, de paragrafe speciale și de analize tipologice. În capitolul următor al volumului este vorba de cerealele cultivate în evul mediu pe teritoriul Țării Românești și al Moldovei. Cele cîteva informații de această categorie, provenind în special din zona cetăților dacice din sudul Transilvaniei și avînd prin urmare valabilitate doar pentru agricultură dacă, abia pot fi remarcate în volumul mare al izvoarelor scrise datînd din epoca ulterioară secolului al XIV-lea și cu precădere din secolele XVII—XVIII. Este aici un domeniu în care apariția cărții lui V. Neamțu ar trebui să determine și să încurajeze intensificarea cercetărilor și publicarea materialelor care nu lipsesc din depozitele a numeroase șantiere arheologice.

Muncilor agricole le este consacrat cel de-al V-lea capitol. Și aici putem sublinia, alături de rigoarea metodei adoptate de autor și de documentația bogată pe care el o folosește pentru epocile mai noi, în special pentru secolele XVI—XVIII, absența unor date certe referitoare la începuturile evului mediu. Nu pierdem din vedere faptul că în direcția reconstituirii evoluției activităților agricole propriu-zise, nu se poate conta pe apariția unor documente arheologice directe care să suplinească puținătea și data mai nouă a documentelor de cancelarie. Dar desigur că și sub acest aspect, cercetările privind în general satul medieval, întemeiate pe coroborarea în primul rînd a documentelor de arhivă cu cele arheologice, poate să producă în viitor lărgirea datelor de care dispunem. Trebuie oricum semnalată și aici utilizarea de către autor a unor informații particulare provenind din sfera arheologiei și anume acelea privind gropile de bucate cert datate, incluse în paragraful dedicat problemei depozitării cerealelor.

Un capitol scurt, dar totuși foarte util este destinat trecerii în revistă a terminologiei românești referitoare la terenurile cultivate și la lucrările agricole. Se subliniază cu acest prilej greutatea fondului vechi, de origine latină, a terminologiei agricole din limba română, fond pe care lucrări din ultimele două-trei decenii nu l-au pus suficient în valoare și care este adeseori ignorat în lucrări de specialitate apărute în străinătate. Aceași idee, a continuității dintre agricultura epocii romane și agricultura medievală românească, atestînd preocupări agricole permanente în cadrul unei economii mixte perfect adaptate condițiilor create de cadrul natural și de

Împrejurările istorice, este subliniat și într-un scurt, dar dens capitol al concluziilor.

Făcînd un bilanț al cunoștințelor noastre asupra tehnicii producției de cereale din Țara Românească și Moldova pînă în secolul al XVIII-lea, cartea lui V. Neamțu reprezintă un excelent instrument de lucru, loc de referință pentru viitoarele descoperiri de documente arheologice privind această problemă. Ea semnalează totodată direcțiile în care documentația noastră este încă deficitară și în care vor trebui orientate cu precădere cercetările viitoare.

Nu putem încheia fără a ne exprima speranța că o viitoare lucrare de sinteză va depăși tradiția „cercetărilor provinciale”, de destulă vreme și în mod nejustificat cultivată în istoriografia românească, îmbrățișînd ca un tot unitar și firesc problemele tuturor provinciilor istorice românești. Unul dintre avantajele este vizibil chiar la prima vedere și chiar la stadiul actual al cercetărilor, deoarece documentația de care dispunem pentru Transilvania este sensibil mai veche și mai bogată.

Radu Popa